

PRACOVNÍ PRÁVO

ČASOPIS PRO VÝKLAD PRACOVNÍCH A SOCIÁLNĚ
POJIŠŤOVACÍCH ZÁKONŮ.

JUDr. JAN FIŠER:

Úmluva s Rakouskem o sociálním pojištění.

A. Všeobecné úvahy.

Při značné fluktuaci zaměstnaných osob z jednoho státu do druhého je sociální politika státní stavěna před úkol, jak zabezpečiti státním příslušníkům nároky získané v cizině v sociálním pojištění.

Podle zásady teritoriality, platné v sociálním pojištění, jsou sice pojištěnci, podléhající obligatornímu pojištění, principiálně sobě postaveni na roveň, a to bez zřetele k státní příslušnosti; opustí-li však zaměstnání v dosavadním státě, kde podléhali pojištění, a odeberou-li se trvale do ciziny, postihují je, pokud se týče jejich oprávněné osoby, různé nepříznivé důsledky:

1. Tak zaměstnanec, který v dosavadním státě podléhal pojistné povinnosti, ztrácí při přenesení bydliště do ciziny namnoze své nároky vůbec.

Vstoupí-li pak takový zaměstnanec i ve státě, kam se přistěhoval, do zaměstnání, podléhajícího pojistné povinnosti, musí tu arcíř začíti s pojištěním úplně znova; t. j. teprve, splní-li i v tomto státě veškeré zákonité předpoklady, má tu nárok na dávky, nastane-li zde u něho pojistný případ. Nepřihlíží se tedy k tomu, že přistěhovalec v konkrétním případě třeba již také splnil předpoklady pro získání pojistných dávek v dřívější zemi.

Může se dokonce státi, že zaměstnanec, který podléhal povinnému pojištění v různých státech a dlouhá léta si tu platil pojistné, nemá při nastoupení pojistného případu nároku na dávky v žádných z těchto států.

2. Avšak i v případech, kdy určitá osoba již požívala důchodu ze sociálního pojištění určitého státu, může mít přenesení bydliště do ciziny pro ni nepříznivé důsledky, neboť dochází tu zhusta k zastavení výplaty dů-

chodu nebo i k odbytí důchodce méně příznivou kapitalisací jeho důchodu.

3. Také nutno poukázati na to, že obrana nároků oprávněných osob, které mají bydliště v cizině, je velmi ztížena, a to z důvodů právních i finančních.

Jak tedy vidět, přísný princip teritoriality vede k určitým příkrostem. Je tudíž třeba zmírniti důsledky, k nimž vede, a to tím spíše, že jde v zásadě o osoby sociálně slabé, které potřebují zvýšené ochrany. Zákonodárství některých států dovoluje arcíř, aby pojištěnec si udržoval nárok získaný u něho v sociálním pojištění i v případě, že se vystěhoval, a to buď pokračováním v dobrovolném pojištění nebo placením t. zv. uznávacího poplatku.

Dobrovolné pojištění jest však namnoze méně účelné, protože bývalý pojištěnec musí tu hraditi celé pojistné. To se arcíř setká s obtížemi u zaměstnanců, kteří mají malý plat nebo jsou dokonce bez zaměstnání, nebo podléhají ve státě, kam se vystěhovali, pojistné povinnosti, takže pak by musili hraditi pojistné dvakrát, jednou na dobrovolné pojištění ve státě, z něhož se vystěhovali, jednou ve státě, kde podléhají povinnému pojištění. Potíže by byly pak ještě zkomplikovány, kdyby určitá osoba získala nároky z pojištění v několika státech.

Uznávací poplatek je naopak pro pojištěnce dostupnější, protože je vyměřen zpravidla menším penízem, ale je dovolen jen v málo zemích a udržují se jím jen nároky, které tu byly při vystěhování, takže zlepšení nároku je nemožné. Hodí se proto uznávací poplatek zvláště na případy, kdy pojištěnec byl pojištěn po dlouhá léta a získal si vyšší nároky, na př. splnil-li již čekací dobu.

Vrácení zaplaceného pojistného pojištěnci nebo převod premiových rezerv na nového nositele pojištění, nehledíc k různým pochybnostem, také zhusta není praktické, protože zákonodárství v jednotlivých státech je většinou nepřipouštějí. Dokladem toho je, že jsou řídké úmluvy o sociálním pojištění, které by počítaly s vrácením pojistného nebo s převodem premiových rezerv.

Tak došlo v posledních letech k řadě úmluv o sociálním pojištění,*⁾ vybudovaných na principu, a) že nároky, získané v sociálním pojištění v jednom státě, se zachovávají při vystěhování se do druhého státu, b) že příspěvkové doby, získané v obou státech, se respektují při vyměřování důchodu, jehož plnění se však rozvrhuje mezi zúčastněné nositele obou států. (T. zv. krácené — dílčí renty.)

K těmto úmluvám druží se také úmluva mezi republikou Československou a republikou Rakouskou o sociálním pojištění, jejíž konečné znění bylo letošního roku po delším úsilí dojednáno ministerstvem sociální péče za spolupůsobení ministerstva zahraničních věcí. Úmluva byla vyhlášena pod č. 78 ve Sbírce zákonů a nařízení letošního roku. Mezinárodní účinnosti nabyla 1. května t. r.

Vztahuje se na nemocenské, úrazové a pensijní pojištění zaměstnanců ve vyšších službách a na pojištění u báňských bratrských pokladen (čl. 1.).

Úmluva nezmiňuje se, jak vidět, o invalidním pojištění dělnickém, a to proto, že toto pojištění v Rakousku nenabýlo ještě účinnosti. V závěrečném protokole jest však vyslovena shoda o tom, že, jakmile toto pojištění nabude účinnosti v Rakousku, budou zahájena nová jednání za účelem rozšíření vzájemnosti i na obor tohoto pojištění.

B. Základní zásady úmluvy s Rakouskem o sociálním pojištění.

I. Zásada rovnocenného nakládání.

Príslušníci obou států a jejich pozůstalí jsou při poskytování dávek z odvětví sociálního pojištění, na něž se úmluva vztahuje, zásadně postaveni na roveň příslušníkům druhého státu a jejich pozůstalým (čl. 2.).

II. Omezení zásady teritoriality.

1. Pobyt příslušníka jednoho smluvního státu ve druhém smluvním státě se nepokládá pro poskytování dávek pojištění dů-

chodového (t. j. úrazového, pensijního a hornického) za pobyt v cizině (čl. 14.).

Tím je tedy zásadně vyloučeno odpočívání důchodů, jakož i jejich kapitalisace.

Také pro poskytování dávek z nemocenského pojišťování zásadně se nepokládá pobyt, a to v pohraničním území druhého státu za pobyt v cizině (viz čl. 11. a druhý závěrečný protokol). I v tomto směru tedy ustanovení úmluvy jsou liberálnější než platné vnitrostátní předpisy československé a rakouské.

III. Sčítání dob pojištění, získaných v obou státech.

1. Příspěvkové doby, získané v Československu a v Rakousku, sečítají se, a to pro zachování nároků pro dosažení čekací doby a pro přípustnost dobrovolného pokračování v pojištění pensijním a hornickém (čl. 19., odst. 1. a čl. 27). Smlouva tudíž umožňuje, aby pojištěnec, který získal nároky v pojištění v jednom státě, mohl si tyto nároky při vystěhování se do druhého státu nejenom udržeti, nýbrž také i zlepšiti. V tom spočívá jedna z velmi cenných výhod úmluvy.

Význam tohoto ustanovení osvětlí příklad:

Pojištěnec byl pojištěn 4 léta v Československu a 2 léta v Rakousku v pensijním pojištění. Oba státy mají pětiletou čekací dobu. Pojištěnec sice platil příspěvky celkem šest let, avšak ani v jednom, ani v druhém státě nepřisluší mu na základě platných vnitrostátních předpisů při nastoupení pojistného případu důchod. Ježto však obě doby se sčítají, je tím jak v jednom, tak v druhém státě získána čekací doba a tím je dán předpoklad pro nárok na dávky.

2. Vypočítávání důchodu, který mají poskytovat zúčastnění nositelé obou států. Nastane-li pojistný případ, sečtou se doby pojištění, získané v obou státech tak, jako by byly získány v jednom či ve druhém státě samotném. Pro vyměření důchodu v tom kterém státě vezmou se za základ však jen vnitrostátní příspěvkové doby. Ze základní části důchodové pak se platí jen díl, který je k základní částce v takovém poměru, v jakém je doba pojištění, získaná v tom či onom státě samotném, k celkové době pojištění, získané v obou státech (čl. 19., odst. 3.).

Vezmeme-li za základ shora uvedený příklad, dostal by pojištěnec z československé základní částky $\frac{2}{3}$, kdežto z rakouské základní částky $\frac{1}{3}$.

Zvyšovací částky nejsou úmluvou dotčeny a připadají na vrub každého ze zúčastněných nositelů pojištění podle vnitrostát-

^{*)} Na př. mezi Francií a Belgií, Francií a Španělskem, Jugoslavií a Německem, Rakouskem a Německem, Polskem a Německem atd.

ních předpisů, t. j. ve shora uvedeném případě dostane pojištěnec nejen dělenou základní částku, nýbrž v Československu ještě 48 zvyšovacích částek za celkových 48 příspěvkových měsíců, v Rakousku pak 24 zvyšovacích částek za celkových 24 příspěvkových měsíců. Řešení toto je pro oprávněné osoby značně příznivé, jak ukazuje uvedený příklad, a nepotřebuje dalšího vysvětlení.

IV. Ochranná ustanovení, která mají zabezpečiti oprávněným osobám, aby při vypočítávání důchodů podle uvedených zásad nedostaly méně, než by jim příslušelo podle platného vnitrostátního zákonodárství.

Abysnad v určitých případech oprávněná osoba nedostala menší rentu, než by jí příslušela, kdyby se jí vyměřila jen podle vnitrostátních předpisů a na základě příspěvkové doby, získané v tomto státě, stanoví v čl. 21., že, je-li úhrn dávek vypočtený podle zmíněných zásad menší než dávka, která by příslušela oprávněnému v jednom z obou států sama o sobě podle vnitrostátních předpisů, má se mu dostati příslušného zvýšení od nositele pojištění tohoto státu.

V. Zolášttní ustanovení, jež mají na zřeteli jednak sociální, jednak procesní postavení oprávněných osob v řízení o pojistném nároku.

1. Konsulové obou států jsou smlouvou zmocněni, aby zastupovali občany svého státu před veškerými nositeli, úřady a soudy sociálního pojištění druhého státu (čl. 7.).

2. Při podávání opravných prostředků pokládají se zákonné lhůty za zachované i tehdy, došel-li opravný prostředek včas u nositele, úřadu nebo soudu sociálního pojištění v druhém státě (čl. 9.).

Tím v obou případech se dostane oprávněným osobám zvýšené ochrany jejich nároků, jichž procesní obrana je namnoze spojena s určitými obtížemi, jednak právního rázu (neznalost cizího zákonodárství), jednak finančního rázu.

3. Osvobození a úlevy kolkové nebo poplatkové, jež platí při provádění vlastního sociálního pojištění jednoho státu, jsou přiznány i při provádění sociálního pojištění druhého státu (čl. 10.).

Toto ustanovení týká se především případů, kdy nositel pojištění nebo pojištěnec, resp. jiná oprávněná osoba, bydlící v jednom státě učiní podání u nositele, úřadu nebo soudu sociálního pojištění druhého státu, jakož i vyplácení dávek, důchodů atd.

4. Úmluva pamatuje také na to, aby v určitých sporných případech oprávněná

osoba nebyla odkázána se svými nároky, resp. dávkami, až na výsledek sporu:

a) Tak stanoví čl. 32., že, vzejde-li spor o to, má-li se použiti práva jednoho či druhého státu, lze poskytnouti prozatímní péči. Pro případ pak, že by byla odepřena, nebo nebyla-li poskytnuta v potřebném rozsahu, může dozorcí úřad na stížnost přimětj nositele pojištění, aby poskytl prozatímní péči.

b) Tendenci úvodem zmíněnou sleduje i ustanovení čl. 5., odst. 5., byly-li zaplacený příspěvky nepřislušnému nositeli pojištění. Tu pokládá se tento nositel přes to tak dlouho za příslušného, dokud příslušnost nebude stanovena vzájemnou dohodou nebo dokud spor o příslušnost nebude pravoplatně rozhodnut; to znamená, že oprávněná osoba může se se svými nároky obracet i zatím na nositele, jemuž příspěvky byly zapraveny.

Zmíněná ustanovení jsou cenným opatřením k prospěchu pojištěnce, neboť mohou předejít značným obtížím, plynoucím pro pojištěnce z toho, kdyby sporné případy byly rozhodnuty teprve po delší době a kdyby oprávněné osoby musily vyčkati až na rozhodnutí sporné otázky.

5. Úmluva pamatuje také na případy, kdy sice pojistný případ nastal před účinností smlouvy, ale kdy důchod nebyl dosud v obou státech pravoplatně přiznán, na př. kdy příslušný nositel nevydal ještě výměř, nebo kdy je o nároku rozhodováno cestou sporného řízení. Dobrodiní smlouvy vztahují se tudíž i na tyto případy (čl. 36., odst. 2.).

VI. Zabezpečení důchodů vyměřených na podkladě smlouvy pro případ jejího vypovězení.

Úmluva se totiž postarala (čl. 37.) o to, aby závazky z pojistných případů, na něž bylo použito úmluvy, byly zavázanými nositeli pojištění dále plněny přesto, že úmluva byla vypověděna. To znamená, že, byly-li na př. někomu poskytnuty důchody na podkladě této úmluvy, budou mu poskytovány i po vypovězení smlouvy, třeba by tu v konkrétním případě podle vnitrostátních předpisů nebylo nároku na důchod.

V stručných rysech vyličil jsem jednak důvody, které vedou zúčastněné státy k uzavírání vzájemnostních úmluv z oboru sociálního pojištění, jednak obsah úmluvy s Rakouskem o sociálním pojištění, na jejíž uskutečnění s velikým zájmem čekala interesevaná veřejnost. Bylo by si proto přát, aby toto významné sociálně politické dílo splnilo v míře co největší očekávání, jež v ně jsou vkládána.